

Κριτήρια αξιολόγησης της ποιότητας των σχολικών βιβλίων

Ιωάννα Συρίου¹, Σπυριδούλα Κατσαντώνη², Παρασκευή-Ιωάννα Λουκέρη³
ioanna.syriou@gmail.com, skatsant@cc.uoi.gr, vivianlouke@gmail.com

¹Διευθύντρια 42^{ου} Γυμνασίου Αθήνας, ²Προϊσταμένη ΚΕΔΔΥ Αν. Αττικής, Εκπ/κός ΠΕ70

Περίληψη. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η αναζήτηση των κριτηρίων αξιολόγησης του σχολικού βιβλίου στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Η βιβλιογραφική έρευνα έδειξε ότι τα προτεινόμενα κριτήρια αξιολόγησης των σχολικών βιβλίων επηρεάζονται από τις υπάρχουσες θεωρίες της γνώσης. Ωστόσο, υιοθετούν κάποιες κοινές κατηγορίες αξιολόγησης που αφορούν: α) τις μεθόδους οργάνωσης, παρουσίασης και εικονογράφησης της σχολικής γνώσης οι οποίες πρέπει να ανταποκρίνονται στη σκοποθεσία και τη στοχοθεσία των αντίστοιχων προγραμμάτων σπουδών και στις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις, β) την προώθηση αξιών και στάσεων μέσα από την υιοθέτηση κειμένων και δραστηριοτήτων απαλλαγμένων από προκαταλήψεις, γ) την ανατροφοδότηση του μαθητή αλλά και του συνόλου της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα από ποικιλία αξιολογικών δραστηριοτήτων, και δ) τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας στη σχολική τάξη.

Λέξεις κλειδιά: σχολικό βιβλίο, κριτήρια αξιολόγησης, ποιότητα, διδακτικές θεωρίες

Εισαγωγή

Το σχολικό βιβλίο αποτελεί μέσο μετάδοσης της γνώσης, μέσο αγωγής και μέσο με τη βοήθεια του οποίου διαχέονται οι παιδαγωγικές προθέσεις των συγγραφέων. Είναι μοχλός που συμβάλλει στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του αυριανού ενεργού πολίτη και μέσο για την προώθηση αξιών και κινήτρων (Π.Ι., 2003). Επιπλέον, υποστηρίζει και καθορίζει τη μάθηση και τη διδασκαλία στη σχολική τάξη και αποτελεί ένα λειτουργικό εργαλείο τόσο για τον εκπαιδευτικό όσο και για τον μαθητή, το οποίο αντανακλά τους στόχους, το περιεχόμενο και τη μεθοδολογία της διδασκαλίας, όπως αυτά καθορίζονται στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών κάθε μαθήματος (Σαλβαράς & Σαλβαρά, 2009; Pingel, 1999).

Σύμφωνα με τον Ξωχέλλη (2005), το σχολικό βιβλίο αποτελεί την έντυπη παρουσίαση της διδακτέας ύλης ενός γνωστικού αντικείμενου για μια συγκεκριμένη τάξη και σχολική βαθμίδα, όπως αυτή καθορίζεται από το επίσημο πρόγραμμα σπουδών, και εξυπηρετεί τις ανάγκες της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αποτελεί περισσότερο ένα εργαλείο μέσα από το οποίο ο μαθητής αντλεί πληροφορίες για ένα γνωστικό αντικείμενο και προσφέρει στον μαθητή τη δυνατότητα αξιολόγησης της μάθησής του μέσα από ποικίλες ασκήσεις και δραστηριότητες (Pingel, 1999). Επομένως, το σχολικό βιβλίο υποστηρίζει τη γνωσιακή, μαθησιακή, διδακτική και κοινωνικοποιητική διάσταση της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Ματσαγγούρας, 2004). Ειδικότερα, κατά τη διεξαγωγή της διδασκαλίας, το σχολικό βιβλίο:

- συνιστά βασικό στοιχείο της παιδαγωγικής πρακτικής (Καψάλης & Θεοδώρου, 2002; Chambliss & Calfee, 1998),
- παροτρύνει τους μαθητές: ενδιαφέροντα και ενθουσιώδη βιβλία αναπτύσσουν την περιέργεια και το ενδιαφέρον των μαθητών για το μάθημα και ενισχύουν τη διαβίωση μάθησης (Mikk, 2000),

- πληροφορεί και ενημερώνει το μαθητή για μια γνωστική περιοχή και οριοθετεί το περιεχόμενο του μαθήματος, όπως αυτό ορίζεται στο πρόγραμμα σπουδών, με τη χρήση κείμενου, εικόνων, σχεδιαγραμμάτων ή γραφικών παραστάσεων (Ξωχέλλης, 2005; Σαλβαράς & Σαλβαρά, 2009; Mikk, 2000),
- συμβάλλει στη διαμόρφωση της διδασκαλίας, εφόσον βοηθά τον εκπαιδευτικό στη μεθόδευση της διδασκαλίας, στην οργάνωση της ύλης και στη διαφοροποίηση της σχολικής εργασίας (με διαφορετικά κείμενα και ασκήσεις για κάθε μαθητή ή ομάδες μαθητών) (Ξωχέλλης, 2005; Καψάλης & Χαραλάμπους, 2007; Σαλβαράς & Σαλβαρά, 2009),
- ενεργοποιεί τους μαθητές με μαθησιακές δραστηριότητες προκειμένου να προσεγγίσουν και να παγιώσουν τη μάθηση συνειδητά. Η λειτουργία αυτή συμπεριλαμβάνει τόσο την καθοδήγηση των μαθητών ώστε να αποκτήσουν γνώσεις πάνω σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο όσο και την προώθηση στρατηγικών μάθησης ώστε να καταστούν οι μαθητές ικανοί να αυτορρυθμίζουν τη μάθησή τους. (Ξωχέλλης, 2005; Καψάλης & Χαραλάμπους, 2007; Σαλβαράς & Σαλβαρά, 2009),
- αποτελεί το διαμεσολαβητικό μέσο ανάμεσα στο εκάστοτε πρόγραμμα σπουδών και τους φορείς της διδακτικής διαδικασίας. Είναι, δηλαδή, η επίσημη ερμηνεία του προγράμματος σπουδών μέσα από την οποία καθορίζεται η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας (Καψάλης & Χαραλάμπους, 2007),
- προάγει την κοινωνικοποίηση των μαθητών (Καψάλης & Χαραλάμπους, 2007). Το σχολικό βιβλίο παίζει σημαντικό ρόλο στην εξασφάλιση της επικοινωνίας και ανάπτυξης διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα στους εταίρους της παιδαγωγικής διαδικασίας (Mikk, 2000),
- ενθαρρύνει την αυτοαξιολόγηση των μαθητών με ποιοτικές μεθόδους αξιολόγησης που αποβλέπουν στην απόκτηση υψηλού επιπέδου γνώσης. Τα σχολικά βιβλία μυσούν τους μαθητές στην εκτίμηση του αποτελέσματος της μάθησής τους με τη χρήση εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης προβλημάτων (Καψάλης & Χαραλάμπους, 1995; Mikk, 2000),
- μετασχηματίζει την πληροφορία, εφόσον τα σχολικά βιβλία δεν αποτελούν απλές συλλογές κειμένων αλλά τα κείμενα που περιέχουν είναι συστηματοποιημένα και προσαρμοσμένα στους στόχους και τις συνθήκες μάθησης (Mikk, 2000),
- συστηματοποιεί και οργανώνει την πληροφορία με την προσθήκη νέου εκπαιδευτικού υλικού (Mikk, 2000),
- διαφοροποιεί τη μάθηση, εφόσον προάγει δραστηριότητες που λαμβάνουν υπόψη τη διαφορετικότητα του κάθε μαθητή και διευκολύνει την εκμάθηση αξιών και στάσεων (Mikk, 2000),
- λειτουργεί ως εργαλείο απόκτησης πολιτισμικής και πολιτικής συνείδησης (Mikk, 2000), και τέλος
- συνδέεται με τη δωρεάν εκπαίδευση και εκφράζει την εκπαιδευτική φιλοσοφία σε μια χώρα (Ξωχέλλης, 2005).

Τα σχολικά βιβλία διαφέρουν ως προς τους στόχους, το περιεχόμενο και τα χαρακτηριστικά ανάλογα με το μαθησιακό αντικείμενο και τη σχολική τάξη και πρέπει να χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα, ώστε να ικανοποιούν τις λειτουργίες τους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Mikk (2000):

- Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου πρέπει να επιλέγεται σύμφωνα με τους διδακτικούς στόχους, όπως περιγράφονται στο πρόγραμμα σπουδών, να συνδέεται

με την καθημερινότητα του μαθητή και να παρέχει επιστημονικά τεκμηριωμένη γνώση.

- Το σχολικό βιβλίο πρέπει να είναι ευανάγνωστο και κατανοητό. Έτσι αποφεύγεται η κόπωση των μαθητών που συχνά οδηγεί στην ανάπτυξη απέχθειας προς το σχολικό βιβλίο και τη γνώση γενικά και ενθαρρύνεται η ενσυνείδητη αναζήτηση της γνώσης και η ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής σκέψης και μελέτης. Τα σχολικά βιβλία που είναι κατανοητά κάνουν τη μάθηση διασκεδαστική και παρωθούν τον μαθητή στη δια βίου μάθηση. Το επίπεδο κατανοησιμότητας είναι σε άμεση συσχέτιση με το επίπεδο ενδιαφέροντος του βιβλίου.
- Η καλή δόμηση του σχολικού βιβλίου είναι προαπαιτούμενο.
- Οι ασκήσεις και οι δραστηριότητες πρέπει να ακολουθούν τις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις.
- Το σχολικό βιβλίο οφείλει να επιδιώκει την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης
- Οι διδακτικές μέθοδοι πρέπει να προσαρμόζονται στις νέες στρατηγικές διδασκαλίας
- Η εικονογράφηση καθιστά το βιβλίο πιο ελκυστικό και στοχεύει στην προαγωγή της κριτικής σκέψης και των αισθητικών δεξιοτήτων των μαθητών.
- Οι δραστηριότητες για αυτοαξιολόγηση επιτρέπουν την επανάληψη του διδακτικού αντικειμένου, τη σύνδεση διαφόρων γνωστικών αντικειμένων, την ανάπτυξη των δεξιοτήτων της σκέψης και την αξιολόγηση του επιπέδου επίτευξης των μαθησιακών στόχων κάθε μαθητή.

Εν κατακλείδι,

τα σχολικά βιβλία είναι ανάγκη να περιορίζονται στην επιλογή του ουσιώδους και του βασικού, να διαρθρώνουν τη διδακτέα ύλη σε ένα ενιαίο σύνολο με σχέσεις συνάφειας ή ακολουθίας και να την απλοποιούν, ώστε να ανταποκρίνεται το νοητικό επίπεδο των μαθητών, και συγχρόνως να προτρέπουν σε ανακυκλωτική διαδικασία μάθησης (Σαλβαράς 1999, σ. 44).

Μέσα από αυτή τη διαδικασία μάθησης καλλιεργούν τις νοητικές δεξιότητες και την κριτική σκέψη του μαθητή πιο αποτελεσματικά, εφόσον τα γνωστικά αντικείμενα μελετώνται σε ευρύτερο και υψηλότερο επίπεδο σε κάθε νέα φάση της διαδικασίας, ακολουθώντας τη σπειροειδή διάταξη της οργάνωσης του περιεχομένου του σχολικού βιβλίου. Η ανακυκλωτική διαδικασία μάθησης επιτυγχάνεται με την επιλογή αρχών σχεδίασης του περιεχομένου, του λεξιλογίου του μαθήματος και της εικονογράφησης του σχολικού βιβλίου που επαναλαμβάνονται με συνέπεια τόσο στα επιμέρους κεφάλαια και ενότητες του βιβλίου όσο και στο σύνολό του (Σαλβαράς & Σαλβαρά, 2009).

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας ήταν η βιβλιογραφική αναζήτηση κριτηρίων αξιολόγησης του σχολικού βιβλίου στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία.

Μέθοδος έρευνας

Η βιβλιογραφική επισκόπηση, η οποία επελέγη ως μέθοδος για τη συγκεκριμένη εργασία, από καθαρά επιστημολογική οπτική είναι έργο δευτερογενές και αποτελεί επεξεργασία πρωτογενών πηγών γνώσης. Συγκεκριμένα, επιχειρεί να περιγράψει, να αξιολογήσει, να διασαφηνίσει, να συνοψίσει και/ή απλά να συμπεριλάβει το περιεχόμενο των πρωτογενών πηγών σε ένα επιστημονικό κείμενο. Η συστηματική επισκόπηση στοχεύει σε μια

ολοκληρωμένη αναζήτηση σχετικών με ένα συγκεκριμένο θέμα ερευνών, αξιολόγησή τους και, τελικά, σύνθεσή τους σύμφωνα με μια ρητά προκαθορισμένη μέθοδο ((Klassen, Jadad & Moher, 1998)

Για την εκπόνηση της παρούσας βιβλιογραφικής επισκόπησης έγινε αρχικά έρευνα σε πρόσφορες πηγές και συνελέγησαν βιβλιογραφικές πηγές προς μελέτη από τις οποίες επελέγησαν εκείνες που ήταν περισσότερο σχετικές με βάση τα κριτήρια που ετέθησαν. Τέλος, καταγράφηκαν οι πιο σημαντικές πληροφορίες και έγινε θεματική ταξινόμηση του υλικού.

Η παρούσα εργασία συνιστά μια μεθοδολογική επισκόπηση των μεθόδων και διαδικασιών που χρησιμοποιούνται για τη μελέτη ενός συγκεκριμένου θέματος, στη συγκεκριμένη περίπτωση των κριτηρίων αξιολόγησης του σχολικού βιβλίου, και αποβλέπει σε μια όσο το δυνατόν ολοκληρωμένη κατανόηση του (Onwuegbizie et al., 2011). Η συμπερίληψη κάθε προτεινόμενου πλαισίου στα μοντέλα αξιολόγησης του σχολικού βιβλίου έγινε με βάση τα εξής κριτήρια:

- το προτεινόμενο μοντέλο για την αξιολόγηση σχολικών βιβλίων να έχει αξιοποιηθεί σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο, και
- οι κατηγορίες και οι δείκτες αξιολόγησης να είναι χρηστικές και σύμφωνες με τις σύγχρονες θεωρίες της μάθησης.

Τα ερωτήματα που η συγκεκριμένη βιβλιογραφική επισκόπηση αποβλέπει να απαντήσει είναι:

- Ποια κριτήρια για την αξιολόγηση των σχολικών βιβλίων υιοθετούνται από ερευνητές, εκπαιδευτικές αρχές και οργανισμούς σε εθνικό και διεθνές επίπεδο;
- Ποιες είναι οι θεωρητικές αρχές στις οποίες στηρίζονται αυτά τα κριτήρια;

Θεωρητικές προσεγγίσεις για την επιλογή των κριτηρίων αξιολόγησης του σχολικού βιβλίου

Η επιτυχής επιλογή των κριτηρίων για την ανάλυση των σχολικών βιβλίων και την αξιολόγησή τους εξαρτάται από τη θεωρητική προσέγγιση της διδασκαλίας και της μάθησης η οποία υιοθετείται από τους ερευνητές των σχολικών βιβλίων. Οι πρώτοι ερευνητές προσέγγισαν την αξιολόγηση του σχολικού βιβλίου στηριζόμενοι στα δομικά, κυρίως, στοιχεία των βιβλίων, άποψη που βασίζεται στον ορισμό του σχολικού βιβλίου ως ιδιαίτερο είδος κειμένου με ιδιαίτερη λειτουργία, τονίζοντας τη σπουδαιότητα συγκεκριμένων χαρακτηριστικών των σχολικών βιβλίων.

Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, ο ερευνητής ελέγχει την ύπαρξη των δομικών στοιχείων στο σχολικό βιβλίο, εξετάζει αν ο σχεδιασμός κάθε δομικού στοιχείου ανταποκρίνεται στη λειτουργία του στο βιβλίο, διερευνά αν τα διάφορα δομικά στοιχεία συνεισφέρουν στην επίτευξη των διδακτικών και μαθησιακών στόχων και, τέλος, αξιολογούν κάθε στοιχείο χωριστά σε σχέση με την ιδιαιτερότητα της ηλικίας του κάθε μαθητή (Kojanitz, 2006). Η ανάλυση με αυτού του είδους τα κριτήρια εστιάζει περισσότερο στο ίδιο το σχολικό βιβλίο και εξετάζει αν αυτό ικανοποιεί τις παραδοσιακές απαιτήσεις της διδασκαλίας, που εστιάζουν κυρίως στο περιεχόμενο.

Την ανάλυση του σχολικού βιβλίου με έμφαση στα δομικά του στοιχεία έρχεται να αμφισβητήσει μια πιο δυναμική προσέγγιση που στηρίζεται στις λειτουργίες που αναμένεται να υποστηρίξει το σχολικό βιβλίο. Στο πλαίσιο αυτό οι ερευνητές ορίζουν τις λειτουργίες που επιτελούν τα σχολικά βιβλία και επιλέγουν τα στοιχεία εκείνα και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που συμβάλουν στην επίτευξη των λειτουργιών (Mikk, 2000). Οι λειτουργίες των σχολικών βιβλίων, σύμφωνα με τον Mikk (ό.π.), είναι (Πίνακας 1):

Πίνακας 1. Λειτουργίες και χαρακτηριστικά των βιβλίων

Λειτουργίες	Χαρακτηριστικά
Παρότρυνση	Είναι εικονογραφημένο
	Είναι ενδιαφέρον
	Περιέχει προβλήματα
Πληροφορία	Είναι ευανάγνωστο
	Αναφέρεται σε αυθεντικά γεγονότα
	Διακρίνεται για επιστημονική εγκυρότητα
Συστηματοποίηση	Έχει δομή
Διασύνδεση	Συνδέεται με άλλα σχολικά βιβλία
Διαφοροποίηση	Περιέχει διαβαθμισμένο υλικό
Καθοδήγηση της μάθησης	Διδάσκει με στόχο τη μάθηση
Διδασκαλία στρατηγικών μελέτης	Καλλιεργεί τη σκέψη
Αυτο-αξιολόγηση	Αξιολογεί με ερωτήσεις και διαγωνίσματα
Αγωγή αξιών	Ενσαρκώνει αξίες

Πηγή: Mikk, 2000

Επίσης, ο Λουκέρης (2000) πρότεινε μοντέλο αξιολόγησης του σχολικού εγχειριδίου με άντληση στοιχείων από τα Α.Π., τις αναθέσεις - εγκρίσεις συγγραφής των διδακτικών εγχειριδίων, τα διδακτικά εγχειρίδια και τα αντίστοιχα βιβλία του δασκάλου, διαμορφώνοντας τις παρακάτω τέσσερις θεματικές κατηγορίες με τις αντίστοιχες υποκατηγορίες που συνιστούν και τα ανάλογα κριτήρια αξιολόγησης ενός μαθήματος:

- Η Α' θεματική κατηγορία με τίτλο: "η φυσιογνωμία του μαθήματος", διερευνά τη φύση του Αντικειμένου, τη σκοποθεσία και τα γνωστικά πεδία του.
- Η Β' θεματική κατηγορία με τίτλο: "η διδακτική και μεθοδολογική διάσταση του μαθήματος", ερευνά τα κριτήρια επιλογής, διάταξης και διάρθρωσης των περιεχομένων μάθησης, τους στόχους των διδακτικών ενοτήτων, όπως διατυπώνονται στα Β.τ.Δ. και τις προτεινόμενες διδακτικές-μεθοδολογικές προσεγγίσεις.
- Η Γ' θεματική κατηγορία με τίτλο: "η επιστημονική εγκυρότητα των διδακτικών αντικειμένων", ελέγχει την επιστημονική εγκυρότητα των διδακτικών αντικειμένων, ως αντικείμενα διδασκαλίας και μάθησης από τους μαθητές σχετικά με το αν συνάδουν με τα σύγχρονα δεδομένα της επιστήμης.

- Η Δ' θεματική κατηγορία με τίτλο: "τα στοιχεία του Διδακτικού Εγχειριδίου", έχει ως αντικείμενα έρευνας τα κείμενα και το εικονιστικό υλικό.

Περιγράφοντας τις λειτουργίες του σχολικού βιβλίου ο Σαλβαράς (1999) υποστήριξε ότι αυτές συνδέονται με την οργάνωση, την παρουσίαση και την εικονογράφηση της σχολικής γνώσης, τις εργασίες και τις ασκήσεις και τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας. Πιο συγκεκριμένα, τα σχολικά βιβλία για να είναι ποιοτικά πρέπει να εξασφαλίζουν τις παρακάτω λειτουργίες:

- Να παρουσιάζουν το ερέθισμα με λόγο, εικόνα, σκίτσο, διάγραμμα, ώστε να ενεργοποιούν την αισθητηριακή αντίληψη των μαθητών.
- Να καθοδηγούν τις δραστηριότητες του μαθητή για τη συγκρότηση της βασικής γνώσης και της οργάνωσης αυτής με τη μεσολάβηση των γνωστικών διαδικασιών ώστε να εξασφαλίζεται η λεκτική και σημασιολογική κωδικοποίηση.
- Να επιβεβαιώνουν τα αποτελέσματα.
- Να ανατροφοδοτούν τη μαθησιακή διαδικασία.
- Να διαμορφώνουν καταστάσεις - προβλήματα, που δημιουργούν εναντιώσεις, φέρνοντας ρήξη προς τις προηγούμενες αναπαραστάσεις, και κοινωνικο-γνωστική σύγκρουση.
- Να μετασχηματίζουν τη γνώση.
- Να κάνουν συσχετίσεις των προτύπων γνώσης (εμπειρικών, επιστημονικών), και
- Να εντάσσουν τις γνώσεις σε ευρύτερα πλαίσια με ανάθεση εναλλακτικών εργασιών.

Ομοίως, οι Nogona και Huttova (2005) υποστήριξαν ότι τα ποιοτικά βιβλία δεν αποτελούν μόνο την κύρια πηγή γνώσης, αλλά βοηθούν επίσης στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή, στον σεβασμό των ατομικών του δεξιοτήτων, την παρότρυνσή του για μάθηση και την υποστήριξη της διάδρασης και, επομένως, η αξιολόγηση της ποιότητας των βιβλίων αναφέρεται στην έκταση που αυτά ικανοποιούν τις παρακάτω λειτουργίες:

- Παρέχουν την κατάλληλη πληροφόρηση
- Αναγνωρίζουν και ενθαρρύνουν διαφορετικές ερμηνείες
- Παροτρύνουν τους μαθητές για μάθηση
- Αναπτύσσουν τις κοινωνικές δεξιότητες των μαθητών
- Αναπτύσσουν τις ατομικές ικανότητες
- Αναπτύσσουν ποικίλες μαθησιακές προσεγγίσεις
- Ενθαρρύνουν την αυτομάθηση των μαθητών
- Παρέχουν οδηγίες για τα μαθήματα
- Υποστηρίζουν την αξιολόγηση και την αυτοαξιολόγηση

Σύγχρονοι μελετητές της ποιότητας του σχολικού βιβλίου απορρίπτουν τα κριτήρια που αναφέρονται στα δομικά στοιχεία των βιβλίων (κείμενο, εικονογράφηση, διδακτικό υλικό, εργαλεία πληροφόρησης) ή στις λειτουργίες της διδασκαλίας (μεταφορά γνώσης, παρότρυνση, οργάνωση, συντονισμός, διαφοροποίηση, προσανατολισμός της μάθησης) και υποστηρίζουν τον προσανατολισμό της διερεύνησης της ποιότητας του σχολικού βιβλίου στα δομικά στοιχεία της μάθησης (learning components), τα οποία σύμφωνα με τον Kojanitz (2006) είναι:

- Κατανόω και αποκτώ γνώσεις
- Μαθαίνω τους χειρισμούς για την εφαρμογή της γνώσης

- Μαθαίνω να αναλύω προβλήματα, προβληματικές καταστάσεις και πώς να τα λύνω
- Μαθαίνω πώς να μαθαίνω
- Μαθαίνω τρόπους να σκέφτομαι
- Μαθαίνω να αναπτύσσω κοινωνικές σχέσεις και στάσεις

Οι Chambliss και Calfee (1998) υποστήριξαν ότι τα σχολικά βιβλία πρέπει να προσαρμοστούν στις νέες διδακτικές και μαθησιακές μεθόδους που εστιάζουν στη μαθησιοκεντρική προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, διαμορφώνουν τον τρόπο σκέψης των μαθητών και τους βοηθούν να μαθαίνουν όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά. Επομένως, τα κριτήρια αξιολόγησης πρέπει να προσανατολίζονται στην εξασφάλιση της ποιότητας και της φιλικότητας του σχολικού βιβλίου. Τα σχολικά βιβλία είναι ένα εργαλείο για τη μετάδοση νοημάτων και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην καθοδήγηση των μαθητών για την απόκτηση στρατηγικών μάθησης με την επανάληψη και την εστίαση σε μεθόδους επίλυσης προβλημάτων.

Στο παραπάνω πλαίσιο, πρότειναν την υιοθέτηση τριών αρχών σχεδιασμού του σχολικού βιβλίου (Πίνακας 2) σύμφωνα με τις οποίες τα σχολικά βιβλία πρέπει να είναι προσεκτικά σχεδιασμένα ώστε να είναι *κατανοητά*, να αντιπροσωπεύουν ένα *παραδειγματικό πρόγραμμα σπουδών* και να υποστηρίζουν τη *μαθητοκεντρική διδασκαλία* και μάθηση.

Πίνακας 2. Αρχές σχεδιασμού του σχολικού βιβλίου

	Θέματα	Στοιχεία	Σύνδεση
Κατανοησιμότητα Comprehensibility	Οικείο περιεχόμενο Ενδιαφέρον περιεχόμενο Συνεκτικό περιεχόμενο	Λέξεις Προτάσεις Παράγραφοι Κείμενα	Λειτουργικά μέσα Ρητορικά σχήματα
Παραδειγματικό πρόγραμμα σπουδών Exemplary curriculum	Άποψη ειδικού Μοντέλα διδασκαλίας Αρχές	Γνώση Δεξιότητες Στάσεις	Ακολουθία Περιγραφή
Μαθητοκεντρική Διδασκαλία Student-centered instruction	Μαθητοκεντρικότητα Κοινότητα έρευνας Επικοινωνισμός Περαιτέρω ανάπτυξη του γνωστικού αντικειμένου	Σύνδεση Οργάνωση Στοχασμός Επέκταση	Προσαρμοστικότητα

Πηγή: Chambliss και Calfee (1998)

Η καταλληλότητα του σχολικού βιβλίου στην τάξη εξαρτάται από την *κατανοησιμότητα* (*comprehensibility*) του περιεχομένου του που είναι απαραίτητο αλλά όχι επαρκές χαρακτηριστικό των καλοσχεδιασμένων βιβλίων. Το κείμενο πρέπει να είναι οικείο στον μαθητή, ενδιαφέρον και καλά οργανωμένο, να υπακούει στο παραδειγματικό πρόγραμμα σπουδών και να υποστηρίζει τη μαθητοκεντρική διδασκαλία. Το *παραδειγματικό πρόγραμμα σπουδών* περιλαμβάνει σημαντικές γνωστικές περιοχές, μοντέλα διδασκαλίας και αποτελεσματικούς τρόπους μάθησης που προτείνονται από τους ειδικούς επιστήμονες του συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου. Τέλος, η *μαθητοκεντρική διδασκαλία* συνδέει τη γνώση, τα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητες των μαθητών τους βοηθά να οργανώνουν το περιεχόμενο τους ενθαρρύνει να αναστοχάζονται σχετικά με τη μάθησή τους και τους καθιστά ικανούς να επεκτείνουν αυτό που έμαθαν σε άλλα γνωστικά πεδία (Chambliss και Calfee, 1998).

Το πιο σημαντικό στοιχείο του προτεινόμενου μοντέλου σχεδιασμού και αξιολόγησης του σχολικού βιβλίου των Chambliss και Calfee (1998) είναι ότι το βιβλίο πρέπει να εκφράζει τη νέα θεωρητική προσέγγιση της γνώσης σύμφωνα με την οποία η γνώση είναι ένα σύστημα που απαρτίζεται από συγκεκριμένα στοιχεία (γνώσεις, ικανότητες, στάσεις, δεξιότητες) η ποιότητα των οποίων καθορίζεται όχι τόσο από το σύνολο των στοιχείων αλλά από το πόσο καλά είναι δομημένο το σύστημα. Επομένως, η γνώση πρέπει να καλλιεργείται ως σύστημα στη διαδικασία της μάθησης. Τα σχολικά βιβλία πρέπει να απεικονίζουν ένα σύστημα γνώσεων και εργαλείων που είναι δομημένα με βάση συγκεκριμένες αρχές. Για να συμβεί αυτό τα σχολικά βιβλία πρέπει να υιοθετήσουν τη συστημικότητα στην πορεία της ανάπτυξης και αξιολόγησής τους.

Κριτήρια ποιότητας του σχολικού βιβλίου

Η αξιολόγηση της ποιότητας του διδακτικού περιεχομένου του σχολικού βιβλίου αποβλέπει, κυρίως, στην ανάλυση της μεθοδολογικής προσέγγισης του εκάστοτε διδακτικού θέματος και στην αναζήτηση των παιδαγωγικών αρχών που διατρέχουν το κείμενο. Η επικρατούσα εκπαιδευτική φιλοσοφία επηρεάζει το εκάστοτε πρόγραμμα σπουδών το οποίο στη συνέχεια μετασχηματίζεται σε αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών και σε σχολικά βιβλία που καλείται να εφαρμόσει ο εκπαιδευτικός στη σχολική τάξη. Τα σύγχρονα προγράμματα σπουδών και, επομένως, και τα σχολικά βιβλία οφείλουν να εστιάζουν σε παιδαγωγικές αρχές που προωθούν:

- τη σύνδεση της θεωρητικής γνώσης με την πρακτική εφαρμογή,
- την προαγωγή της κριτικής και δημιουργικής σκέψης,
- τη συνεργατική μάθηση και βιωματική μάθηση,
- την ανάπτυξη των ιδεών, αξιών και απόψεων των μαθητών,
- την ανάπτυξη των μαθητών ως ενεργών διαμεσολαβητών στην κατασκευή της γνώσης,
- τη διερευνητική μέθοδο μάθησης,
- τη διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση της μάθησης,
- την αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών μέσα από ανατροφοδοτικές διαδικασίες,
- την ενσωμάτωση των Νέων Τεχνολογιών, και, επομένως,
- τη διαμόρφωση ενεργών και δημιουργικών πολιτών.

Ο Weinbrenner (1992) εξετάζοντας τα σχολικά βιβλία ως προς την κοινωνιολογική τους διάσταση υιοθέτησε κατηγορίες αξιολόγησης που εστιάζουν στα ίδια τα σχολικά βιβλία και όχι στη χρήση τους (Πίνακας 3) και διερεύνησε την ποιότητα του σχολικού βιβλίου σε σχέση με την υφιστάμενη θεωρία για το σχολικό βιβλίο, τη γενική και ειδική διδακτική του μαθήματος, την επιστήμη αναφοράς, την εκπαιδευτική θεωρία, την κοινωνική θεωρία και τη φιλοσοφία του πολιτισμού και της εκπαίδευσης.

Πίνακας 3. Διαστάσεις και κατηγορίες του σχολικού βιβλίου

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ
Θεωρία της γνώσης	Επιστημολογικό ενδιαφέρον της έρευνας Ανάλυση δηλώσεων Σχηματισμός εννοιών Αξιολογικές κρίσεις Ιδεολογίες
Σχεδιασμός	Εξωτερικός σχεδιασμός Τυπογραφία Χρώμα Γραφιστική
Περιεχόμενο του γνωστικού αντικειμένου	Πραγματολογική εγκυρότητα Σύγχρονη κατάσταση του περιεχομένου του γνωστικού αντικειμένου και αλλαγή των μοντέλων του προγράμματος σπουδών Αντιπαράθεση Μέθοδοι
Θεωρία του γνωστικού αντικειμένου και μέθοδοι	Προσέγγιση της θεωρίας του γνωστικού αντικειμένου και μέθοδοι Προσανατολισμός στην επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων Δόμηση και ακολουθία Απλοποίηση και ερμηνεία Προσανατολισμός στο πρόβλημα Μορφές καθοδήγησης
Παιδαγωγική θεωρία	Παράδειγμα της παιδαγωγικής θεωρίας Είδος σχολικού βιβλίου Διδακτικές λειτουργίες Μεθοδολογικές λειτουργίες Είδη, δομή και κατανόηση κειμένου Μορφές επικοινωνίας και διάδρασης

Πηγή: Weinbrenner, 1992

Ο Μπονίδης (2004) πρότεινε ένα μοντέλο αξιολόγησης των σχολικών βιβλίων σύμφωνα με το οποίο τα σχολικά βιβλία πρέπει να είναι εύχρηστα, επιστημονικά έγκυρα, διεπιστημονικά και διαθεματικά, να προωθούν την αναζήτηση της πληροφορίας σε πολυμέσα και στο διαδίκτυο, να είναι παιδαγωγικά έγκυρα και πολυπολιτισμικά, να προάγουν την κοινωνικοποίηση των μαθητών, την αυτογνωσία, την αυτενέργεια, την ενεργητική μάθηση, την κριτική και δημιουργική σκέψη και τέλος, να αποβλέπουν στον εγγραμματισμό στην κοινωνία της πληροφορίας. Τα κριτήρια αξιολόγησης ενός τέτοιου μοντέλου παρουσιάζονται στον Πίνακα 4:

Πίνακας 4. Κριτήρια και Δείκτες Αξιολόγησης του σχολικού βιβλίου

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
Εξωτερική εμφάνιση, δομικά και τεχνικά χαρακτηριστικά του κειμένου και του περιεχομένου	Μέγεθος-όγκος Εξώφυλλο Πίνακες Περιεχόμενο (τυπογραφία, γραφιστική, εικονογράφηση)
Επιστήμη της Αγωγής –παιδαγωγική καταλληλότητα	Επιστημολογικό παράδειγμα-θεωρία της Αγωγής-διδασκτικό μοντέλο Τύπος σχολικού βιβλίου Μορφές επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης Μεθοδολογικές λειτουργίες Διδακτικές λειτουργίες Προσαρμογή περιεχομένου στο αντιληπτικό επίπεδο των μαθητών
Πρόγραμμα σπουδών, διδακτική-μεθοδολογική καταλληλότητα, ανατροφοδότηση και αξιολόγηση	Συμφωνία σχολικού βιβλίου με πρόγραμμα σπουδών Διδακτική-μεθοδολογική καταλληλότητα Εμπέδωση-αξιολόγηση
Επιστήμη αναφοράς	Επιστημολογικά και θεωρητικά ζητήματα Επιστημονική εγκυρότητα
Περιεχόμενο και κοινωνία	Προθετικότητα του περιεχομένου Ποιότητα πληροφοριών Σχέση με τη σύγχρονη κοινωνία

Πηγή: Μπονίδης, 2004

Οι Nogona και Huttova (2005) ανέπτυξαν κριτήρια αξιολόγησης που στηρίζονται στις λειτουργίες του σχολικού βιβλίου, τα οποία ταξινόμησαν ιεραρχικά σε διαφορετικά επίπεδα, ώστε να συνιστούν ένα αλληλένδετο επικαλυπτόμενο σύστημα. Η οριζόντια και κάθετη αυτή ιεραρχική ταξινόμηση των κριτηρίων αποβλέπει στη δημιουργία συνθηκών κατάλληλων για αντικειμενική ποσοτική αξιολόγηση. Στη συνέχεια, τα κριτήρια ομαδοποιούνται σε έξι κατηγορίες αξιολόγησης και κάθε κατηγορία βαθμολογείται ανάλογα με τη σπουδαιότητά της (Πίνακας 5):

Πίνακας 5. Κατηγορίες και κριτήρια

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ
Συμμόρφωση με τα πιο σημαντικά παιδαγωγικά έγγραφα	Συμμόρφωση με το πρόγραμμα σπουδών Λογική δόμηση του περιεχομένου Συμμόρφωση με τα πρότυπα του μαθήματος
Ατομική πρόοδος-Αξίες, Ικανότητες, Δεξιότητες	Ανάπτυξη των στάσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων Ευκολία του μαθητή να ενσωματωθεί στην ευρύτερη κοινωνία Χρησιμότητα του γνωστικού αντικείμενου στην καθημερινή ζωή
Επιλογή περιεχομένου	Το βασικό περιεχόμενο ορίζεται με σαφήνεια Περιεχόμενο σωστό, ακριβές και σύγχρονο με την επιστήμη Ισορροπία βασικού και συμπληρωματικού περιεχομένου
Μεθοδολογική προσέγγιση	Σύστημα των ερωτήσεων και των εργασιών Παρουσίαση του περιεχομένου Μέθοδοι πρόσβασης στο περιεχόμενο Υφολογικά χαρακτηριστικά του κειμένου

Γραφιστική διάταξη	Σχηματική παρουσίαση του κειμένου Συμμόρφωση της εικόνας με το κείμενο Παρωθητική και αισθητική ποιότητα της εικονογράφησης Σχηματική παρουσίαση του εκπαιδευτικού περιεχόμενου με σαφήνεια
Κοινωνική ορθότητα	Σεβασμός στην κοινωνική ορθότητα

Πηγή: Nogova & Huttova, 2005

Το πλεονέκτημα της ανάλυσης του σχολικού βιβλίου που στηρίζεται στις λειτουργίες του βρίσκεται αφενός στην ικανότητά του να προσαρμόζεται στις εκάστοτε αλλαγές των γνωστικών θεωριών και προσεγγίσεων της εκπαιδευτικής διαδικασίας και του περιβάλλοντος μάθησης και, αφετέρου, να περιγράφει με σαφήνεια τις συνθήκες κάτω από τις οποίες τα στοιχεία του σχολικού βιβλίου εκπληρώνουν τον ρόλο τους (Kojanitz, 2006). Η έμφαση σε αυτού του είδους την ανάλυση βρίσκεται στο αποτέλεσμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και στις ενέργειες του ίδιου εκπαιδευτικού -και όχι των μαθητών- ο οποίος είναι υπεύθυνος για τη μετάδοση της γνώσης, τον προσανατολισμό της μάθησης, την παρότρυνση του μαθητή, τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας και την καλλιέργεια αξιών. Η χρήση των κατηγοριών που βασίζονται στις λειτουργίες των σχολικών βιβλίων τονίζουν περισσότερο τον ρόλο του σχολικού βιβλίου στη διδακτική πράξη και όχι τον ρόλο του σχολικού βιβλίου στη μαθησιακή διαδικασία. Ο Kojanitz (2006), Διευθυντής του Ινστιτούτου Έρευνας Βιβλίου στην Ουγγαρία, υποστήριξε ότι τα κριτήρια για τα βιβλία πρέπει να είναι δομημένα και διατυπωμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκαλύπτονται ξεκάθαρα τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για τη διευκόλυνση της κατανόησης και της εφαρμογής της γνώσης, την ανάπτυξη ικανοτήτων επίλυσης προβλημάτων, τη μάθηση της μάθησης και την ανάπτυξη της ικανότητας των μαθητών να σκέπτονται και να διαμορφώνουν θετικές στάσεις.

Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, το Ινστιτούτο Έρευνας Βιβλίου στην Ουγγαρία ανέπτυξε κριτήρια για την αξιολόγηση των νέων βιβλίων που στηρίζονται στα δομικά στοιχεία της μάθησης. Στη συνέχεια, τα κριτήρια αναλύθηκαν σε επιμέρους δείκτες ποιότητας των σχολικών βιβλίων (Πίνακας 6).

Πίνακας 6. Κατηγορίες και κριτήρια αξιολόγησης του σχολικού βιβλίου

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ
Πραγματολογική γνώση	Δομή του περιεχομένου Δομή των συστατικών στοιχείων Περιεχόμενο της πραγματολογικής γνώσης Ποσότητα της πραγματολογικής γνώσης Εξήγηση της πραγματολογικής γνώσης Παρουσίαση των εννοιών Ποιότητα του λεξιλογίου Προσαρμογή των κειμένων στα χαρακτηριστικά της ηλικιακής ομάδας Κατανόηση των διδακτικών εργαλείων Εικονογράφηση που υποβοηθά την κατανόηση της πληροφορίας Βοηθητικά εργαλεία για προσαρμογή στην αρχική γνώση των μαθητών

Εφαρμογή της γνώσης	Εργαλεία για την ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων Εργαλεία για ολοκληρωμένη ανάπτυξη της γνώσης και των ικανοτήτων Συνθήκες εφαρμογής των εννοιών Συνθήκες για την ανάπτυξη των στοιχείων της γνώσης σε σύστημα της γνώσης Εργαλεία για την εφαρμογή της αποκτηθείσας γνώσης στην καθημερινή ζωή
Επίλυση προβλημάτων	Εργαλεία για τη μάθηση επίλυσης προβλήματος
Μαθαίνω πώς να μαθαίνω	Υπολογισμός της ηλικιακής ομάδας στον σχεδιασμό της μάθησης Εργαλεία για τον σχεδιασμό και τη αξιολόγηση της μάθησης Λύσεις για την ανάπτυξη κινήτρων μάθησης Εργαλεία για την ανάπτυξη ικανοτήτων μάθησης Εργαλεία για την ενθάρρυνση της έκφρασης προσωπικών σχολίων
Ανάπτυξη σκέψης	Εργαλεία για την ανάπτυξη ικανοτήτων σκέψης Εργαλεία για την εκμάθηση διαδικασιών σκέψης
Κοινωνικές στάσεις και συμπεριφορές	Μετάδοση αξιών Εργαλεία για την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων Εργαλεία για την ανάπτυξη της αυτοεικόνας

Πηγή: Kojanitz, 2006

Η συγκεκριμένη ανάπτυξη κριτηρίων αξιολόγησης των σχολικών βιβλίων εκφράζει μια σύγχρονη προσέγγιση στη μάθηση, σύμφωνα με την οποία ο ρόλος του βιβλίου δεν πρέπει να περιορίζεται στην απλή παρουσίαση της γνώσης αλλά να εστιάζει στην εφαρμογή της γνώσης, στην εξάσκηση στον τρόπο επίλυσης προβλήματος, στην εκμάθηση των μεθόδων μάθησης και στην ανάπτυξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης και της προσωπικότητας του μαθητή. Στηρίζεται στη στρατηγική της Unesco (2005), σύμφωνα με την οποία τα σχολικά βιβλία πρέπει να υιοθετούν παιδαγωγικές στρατηγικές ένταξης και διαφοροποιημένο περιεχόμενο τα οποία στοχεύουν στην εμπλοκή του μαθητή στη διάδραση που οδηγεί στην κατάκτηση δεξιοτήτων και τους καθιστά μετόχους σε παγκόσμιες αξίες. Επομένως, πρέπει να ανταποκρίνονται στις αυξανόμενες απαιτήσεις των μαθητών που ζουν μέσα σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο με τέτοιο τρόπο ώστε να αναγνωρίζουν τις εμπειρίες τους, τις ικανότητες και τις γνώσεις τους για τον κόσμο και να τους εξοπλίζουν με τα εργαλεία εκείνα που απαιτούνται για να μετατραπούν σε δια βίου μαθητές.

Στηριζόμενος σε έρευνες και συζητήσεις σχετικά με τα κριτήρια που πρέπει να πληροί ένα καλό σχολικό βιβλίο, ο Ξωχέλλης (2005) προτείνει τα ακόλουθα τέσσερα κριτήρια:

- Επιστημονική εγκυρότητα: το σχολικό βιβλίο πρέπει να διακρίνεται για την πληρότητα, την αντικειμενικότητα και την ακριβή τεκμηρίωση του περιεχομένου του.
- Αξιοπιστία: απαραίτητη προϋπόθεση καταλληλότητας του σχολικού βιβλίου είναι η έλλειψη προκαταλήψεων, στρεβλωτικών γενικεύσεων και υποτιμητικών κρίσεων για τους άλλους λαούς ή πολιτισμικές ομάδες και η διαφάνεια των προϋποθέσεων κατά την εκπόνηση των σχολικών βιβλίων.

- Διδακτική καταλληλότητα: το σχολικό βιβλίο πρέπει να διακρίνεται για τη σωστή οργάνωση της ύλης, λογική συνοχή και επαγωγικότητα της επιχειρηματολογίας, γλωσσική σαφήνεια, να είναι περιεκτικό και ευσύνοπτο και να περιλαμβάνει ανακεφαλαιώσεις, περιλήψεις, βιβλιογραφία και πηγές. Σημαντικό ρόλο παίζει η εικονογράφηση που εξασφαλίζει εποπτικότητα και μεγαλύτερη ελκυστικότητα των βιβλίων. Είναι γενικότερα απαραίτητη η αντιστοιχία προγράμματος σπουδών και σχολικού βιβλίου για κάθε γνωστικό αντικείμενο.
- Παιδαγωγική καταλληλότητα: το σχολικό βιβλίο συνεισφέρει στην κοινωνικοποίηση των μαθητών δεδομένου ότι μέσω αυτού μεταβιβάζονται αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς και διαμορφώνονται στάσεις σε ότι αφορά την επικοινωνία μεταξύ ατόμων, κοινωνικών ή πολιτισμικών ομάδων και λαών.

Στην προσπάθεια καταγραφής των προσπαθειών διερεύνησης της ποιότητας του σχολικού βιβλίου που έχουν γίνει από τους ερευνητές διεθνώς πρέπει να προστεθεί η πρωτοβουλία για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της Αμερικάνικης Ένωσης για την Ανάπτυξη των Φυσικών Επιστημών και των Μαθηματικών που ξεκίνησε το 1995 (Project 2061). Στο πλαίσιο αυτού του έργου η ομάδα εργασίας για την ποιοτική αξιολόγηση του σχολικού βιβλίου (Kulm, Roseman & Treistman, 1999) προσδιόρισε τα κριτήρια που αποβλέπουν στον καλό σχεδιασμό του σχολικού βιβλίου (Πίνακας 7). Η ομάδα εργασίας του Project 2061 υποστηρίζει ότι τα κριτήρια εξασφαλίζουν την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της αξιολόγησης των σχολικών βιβλίων εφόσον είναι συγκεκριμένα και επαρκώς καθορισμένα και καθένα ερμηνεύεται και διευκρινίζεται από δείκτες και παραδείγματα. Μελέτες της ομάδας σχετικά έδειξαν υψηλό ποσοστό συμφωνίας μεταξύ των αξιολογητών στην αξιολόγηση δυο σχολικών βιβλίων των Μαθηματικών και ένα των Φυσικών επιστημών - 80% , 97% και 87% αντίστοιχα.

Πίνακας 7. Κριτήρια αξιολόγησης

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ
Προσδιορισμός του σκοπού	Αποτελεσματικότητα του υλικού στο να εκφράζει τον σκοπό της ενότητας και του μαθήματος και να αιτιολογεί την ακολουθία των δραστηριοτήτων
Οικοδόμηση πάνω στις ιδέες των μαθητών	Αποτελεσματικότητα του υλικού να ορίζει με σαφήνεια την προαπαιτούμενη γνώση, να βοηθά τον εκπαιδευτικό να αναγνωρίζει τις ιδέες των μαθητών και να επιλαμβάνεται των παρανοήσεων
Εμπλοκή των μαθητών	Αποτελεσματικότητα του υλικού να παρέχει ποικιλία φαινομένων ή μαθηματικών δομών και να τα παρουσιάζει παραστατικά, ιδιαίτερα μέσα από άμεσες εμπειρίες.
Ανάπτυξη ιδεών	Αποτελεσματικότητα του υλικού να αιτιολογεί τις έννοιες, να εισάγει όρους και διαδικασίες, να αναπαριστά ιδέες, να συνδέει έννοιες, να προσομοιώνει τις διαδικασίες και τις εφαρμογές της γνώσης και να παρέχει ευκαιρίες πρακτικής εφαρμογής.
Προαγωγή της σκέψης των μαθητών	Αποτελεσματικότητα του υλικού να ενθαρρύνει τους μαθητές να εξηγούν τον συλλογισμό τους, να καθοδηγεί τους μαθητές στην εξήγηση/ερμηνεία και τον συλλογισμό τους και να τους ανατροφοδοτεί.

Αξιολόγηση της προόδου των μαθητών	Αποτελεσματικότητα του υλικού να αξιοποιεί μεθόδους αξιολόγησης που ευθυγραμμίζονται με τους μαθησιακούς στόχους, αξιολογούν την ικανότητα των μαθητών να τους εφαρμόζουν και να χρησιμοποιεί την αξιολόγηση για να βελτιώνει τη διδασκαλία
Βελτίωση του μαθησιακού περιβάλλοντος	Αποτελεσματικότητα του υλικού να παρέχει υποστήριξη του εκπαιδευτικού, να διαμορφώνει ένα κλίμα πρόκλησης και να υποστηρίζει τους μαθητές.

Πηγή: Project 2061, 1999

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (1999) στις προδιαγραφές για την έκδοση και συγγραφή διδακτικών βιβλίων καθόρισε, επίσης, τα κριτήρια αξιολόγησης της ποιότητας των σχολικών βιβλίων (Πίνακας 8) εντάσσοντάς τα σε ένα πλαίσιο αξιολόγησης το οποίο αναφερόταν στο περιεχόμενο του κειμένου, τον τρόπο παρουσίασής του και τη διδακτική αποτελεσματικότητά του.

Πίνακας 8. Κριτήρια αξιολόγησης των διδακτικών βιβλίων

ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
Περιεχόμενο του κειμένου	Να είναι επιστημονικά έγκυρο Να εστιάζει στην κοινωνικοποίηση του μαθητή
Τρόπος παρουσίασης του κειμένου	Εικονογράφηση Εμφάνιση του βιβλίου Μορφή κειμένου Πηγές Πίνακας περιεχομένων Ευρετήριο Περιλήψεις Ασκήσεις
Διδακτική και μεθοδολογική διάσταση	Γλώσσα Κινητροποίηση του μαθητή Αξιολόγηση του μαθητή Αναγνωσιμότητα Διάταξη της ύλης Παρουσίαση της πραγματικότητας
Άλλα αξιολογικά κριτήρια	Συνάφεια με το εκάστοτε Πρόγραμμα Σπουδών Δυνατότητα για ανατροφοδότηση Ρόλος του εκπαιδευτικού Ρόλος του μαθητή

Πηγή: Π.Ι. (1999)

Συμπεράσματα –Προτάσεις

Αν και το σχολικό βιβλίο δεν είναι η μόνη πηγή μάθησης στη τρέχουσα εκπαιδευτική πραγματικότητα, ωστόσο εξακολουθεί να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη μάθηση. Επιπλέον, το σχολικό βιβλίο θεωρείται από τους εκπαιδευτικούς αναπόσπαστο στοιχείο της διδασκαλίας παρά τις επιφυλάξεις που έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς από πολλούς ερευνητές σχετικά με τη δυνατότητά του να μεταφέρει τις σύγχρονες παιδαγωγικές πρακτικές στη σχολική τάξη.

Οι υποστηρικτές της αναγκαιότητας συνύπαρξής του με άλλα διδακτικά υλικά θεωρούν ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία εφόσον αποτελεί σημαντικό μέσο για την επικοινωνία στη σχολική τάξη, υποστηρίζει διαφορετικά μαθησιακά στυλ, προτείνει μεθόδους και τεχνικές για τον εκπαιδευτικό και παρέχει τόσο στον μαθητή όσο και τον εκπαιδευτικό τα μέσα για αξιολόγηση και ανατροφοδότηση σχετικά με τις αποκτηθείσες γνώσεις και δεξιότητες. Επιπλέον, αποτελεί πηγή πληροφοριών σχετικά με το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται και είναι μέσο καλλιέργειας αξιών.

Επομένως, η αξιολόγηση του σχολικού βιβλίου αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την αναβάθμιση της παρεχόμενης ποιότητας της εκπαίδευσης. Για το λόγο αυτό οι εκπαιδευτικές αρχές οφείλουν να διασφαλίζουν την υψηλή ποιότητα του σχολικού βιβλίου. Αρκετοί ερευνητές στην εκπαίδευση έχουν προτείνει κριτήρια για την αξιολόγηση του βιβλίου τα οποία, όμως, διαφέρουν ανάλογα με τη θεωρητική προσέγγιση της γνώσης που υποστηρίζουν. Η έρευνα έδειξε ότι υπάρχουν αρκετές κοινές κατηγορίες αξιολόγησης στις προτάσεις των ερευνητών για τα κριτήρια αξιολόγησης των σχολικών βιβλίων που αφορούν περιοχές όπως το περιεχόμενο, η μαθησιακή και διδακτική διαδικασία, η δομή και η οργάνωση, η γλώσσα, και η διάταξη του βιβλίου.

Σε ένα μαθητοκεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα η ποιότητα των σχολικών βιβλίων εξασφαλίζεται όταν το σχολικό βιβλίο συνδέεται άμεσα με τα βασικά στοιχεία του προγράμματος σπουδών του γνωστικού αντικειμένου, προτείνει στρατηγικές μάθησης, αναπτύσσει την ικανότητα των μαθητών να μαθαίνουν, είναι διαδραστικό, διεγείρει το ενδιαφέρον των μαθητών, και τους εμπλέκει ενεργά στη διαδικασία της μάθησης.

Αναφορές

- Chambliss, M., & Calfee, R.C. (1998). *Textbook for learning. Nurturing children's minds*. Massachusetts: Blackwell Publishers
- Klassen, T.P., Jadad, A.R., & Moher, D. (1998). Guides for reading and interpreting systematic reviews. 1. Getting started. *Arch. Pediatr. Adolesc. Med.*, 152, 700-704.
- Kojanitz, L. (2006). Learning-centered quality assessment. Bratislava: Institute of Textbook and Learning Materials Research. Retrieved October 21, 2014, from: www.tankonykutato.hu
- Kulm, G., Roseman, J., & Treistman, M. (1999). A benchmarks-based approach to textbook evaluation. *Science Books and Films*, 35 (4). Retrieved October 21, 2014, from: www.project2061.org/default.htm
- Mikk, J. (2000). *Textbook: research and writing*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Nogova, M., & Huttova, J. (2005). Process of development and testing of textbook evaluation criteria in Slovakia. In Bruillard É., B.Aamotsbakken, S.V. Knudsen and M. Horsley (eds) *Caught in the web or lost in the textbook?* 8th IARTEM conference on Learning and Educational Media. Caen.
- Onwuegbizie, J. A., Leech, L. N., & Collins M. T. K. (2011). Innovative qualitative data collection techniques for conducting literature reviews/research syntheses. In William M. & Vogt P. (eds) *The SAGE Handbook of Innovation in Social Research Methods*. London: SAGE Publications Ltd
- Pingel, F. (1999). *Guidebook on textbook research and textbook revision*. Paris: Unesco.
- Unesco (2005). *A comprehensive strategy for learning materials*. Retrieved October 21, 2014, from <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001437/143736eb.pdf>
- Weinbrenner, P. (1992). Methodologies of textbook analysis used to date. In Bourdillon, H. (1992) *History and Social Studies – Methodologies of Textbook Analysis*. Amsterdam: Swets and Zeitlinger
- Καψάλης, Α., & Θεοδώρου, Δ. (2002). Τυπολογία και μεθοδολογία της έρευνας σχολικών εγχειριδίων. *Μακεδόν*, 10, 195-204

- Καψάλης, Α., & Χαραλάμπους, Δ. (2007). *Σχολικά εγχειρίδια: Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*. Αθήνα: Έκφραση.
- Λουκέρης, Δ. (2000). *Το μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος υπό το πρίσμα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Ματσαγγούρας, Η. (2004). *Στρατηγικές διδασκαλίας. Η κριτική σκέψη στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπονίδης, Κ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας: Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Εκδόσεις: Μεταίχμιο.
- Ξωχέλλης, Π. (2005). Τα κριτήρια εγκυρότητας, αξιοπιστίας και παιδαγωγικής καταλληλότητας των σχολικών βιβλίων. *Διδακτικό βιβλίο και εκπαιδευτικό υλικό στο σχολείο: Προβληματισμοί – Δυνατότητες – Προοπτικές*. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου (σ. 32-38). Θεσσαλονίκη Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2003). *Προδιαγραφές σχολικών βιβλίων*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε στις 20 Σεπτεμβρίου 2014 από <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>
- Σαλβαράς, Ι, & Σαλβαρά, Μ. (2009). *Διδακτικός σχεδιασμός*. Αθήνα: Διάδραση-Ατραπός
- Σαλβαράς, Ι. (1999). Διαμόρφωση ενός γενικού πλαισίου προδιαγραφών για τη σύνταξη αναλυτικών προγραμμάτων και για τη συγγραφή και χρήση βιβλίων. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 1, 33-45. Ανακτήθηκε στις 20 Σεπτεμβρίου 2014 από <http://www.pi-schools.gr/publications/epitheorisi/teyxos1/>